

A SZEGEDI NAGYTÁJ EPIKAI HAGYOMÁNYAIBÓL

Bálint Sándor

Az alábbiakban kéziratból néhány mesét, mondát, anekdotát közlünk, amelyeket irányításunkkal és ellenőrzésünkkel tanítójelölt tanítványaink/Barna Dezső, Barna Mihály, Bálint András/ még a harmincas években gyűjtöttek. Hozzáadjuk még azokat a szövegeket is, amelyeket alkalmilag, más jellegű kutatómunka közben magunk is följegyeztünk.

Szeretettel ajánljuk Nyíri Antalnak.

A k i l e n c k é r d é s

Vót éccör egy szögény embör. Ehhön a szögény emberhön emönt az ördög. Azt kérte tülle, amit nem tud a házná, sok pézt anna érte. Az embör mindönt mögajált, mer avvaló vót, hogy tudja: mi je van. A kontrektust is mögköttötték. Nem tudta, hogy a felesége állapotos.

Üdö telik, nap halad, az asszony mögszaporodott. Kislánya lött. Az ördög el akarta vinni, de nem adták oda neki. Aszonta: jó van, de kilenc nap múlva újra együn. Kilenc kérdést tösz, ha nem tunnak rá mögfelelni, a kislány az üvé lössz.

Sokat szomorkodott ezé a szögényembör a feleségivē. Szöröncsére āra vetödött egy szabadságos katona, aki kitudakolta a bajukat. Mögnyugtatta űket: sosē szomorkodjanak, majd mögfelel ű az ördögnek.

Űgy is lött. Együtt a kilencedik nap. A szögényembör a pitarajtó küszöbire állt, a háta mögé pedig a katona. Kérdözte az ördög:

Ēgy!

- Az az út, amikön gyütté!

Kettő!

- Az az út, amikön visszamégy!

Három!

- Ēgy kocsiba három kereket ki látott?

Négy!

- Az ölég!

Öt!

- Ēgy szekérbe öt ökröt még nem láttam!

Hat!

- Akinek hat eladó lánya van, nem kő anná nagyobb
búbánat a fejire!

Hét!

- Akinek hét legényfia van, nem mén az ě más házára
napszámost foganni!

Nyóc!

- Akinek nyóc ökre van, nem fog az össze mássā szántani!

Kilenc!

- Akinek kilenc ódal szalonnája van, az nem mén ě más
házára lesekönni, mint tē!

Az ördög evvē ěszaladt. Most is szalad, ha még mög nem
állt. /Szeged, Alsóváros/¹

A z e c c ö r i ú j p á r

Eccör ěgy legény ěvött ěgy lányt. Mind a ketten cudar
szögényök vótak. Lakodalomra nem is telt, ěppenhogy csak
mögesküdtek. Este lē akartak fekünni, de ágynéműjük sē vót.
Az újasszony a szoknyájját terítötte a földre, az újembör ka-
cabájja vót a takarójjuk.

Mögszóllalt az asszony: jaj kedves páram, de szögényök
is vagyunk! Ēre az embör: hallgass, hát akinek még ennyi sincs!
/Szeged, Alsóváros/²

A l á n y m ö g a b á t y j a

Éccör egy lánynak a testvérit befogták rabnak. A lány mindég járt a bíró nyakára, hogy engedjék ki: a testvére nélkü nem élhet, rajta túl nincsen sénkije sē. Aszonták odabenn neki, hogy kieresztik a testvérit, ha olyan kérdést tud kilenc úrnak tōnni, hogy nem tanálják ki. Na jó van, evvel emōnt haza.

Vót nekik egy hasas lovuk. A lány kihasztotta a hasát, kivōtte belūle a csikót, mögfōzte, mögsūtōtte. Vágott egy nagy hantot, aztán fōvitte ott az udvaron egy fára, föl az ágak közé, ű maga mög a hant alá űlt. Ott övōtt a csikóhús-bú.

Újra emōnt a bírōhon. Ott aztán föladta a kilenc úrnak a kérdést: öttem sūttet, fōttet, világgra nem szūlōttet, fōdōn fölūl fa tetejibe, fōd alatt. Tanalgatták mind a kilencen, de nem gyūttek rá, hogy mit övōtt a lány.

Így aztán a legény kiszabadult. /Szeged, Alsóváros/³

S z e n t P é t ő r a r ö v i d e b b e t

h ú z z a

Krisztus Urunk mög Szent Pétör vāndorūtjukon egy este egy faluba ért. Fāradtak vōtak, bemōntek egy házba szállást kérni. Befogadták űket, de a házba éppen haloōtt vōt. Egész éjjel siratták, Pétör így nem tudott alunni. Rōggel azt mondta Jézusnak: Uram, ha máskō szállást kérünk, vígabb házat keressünk.

Estére kelve újra szállást kértek. A gazda éccaka gyūtt haza, részōgōn, danolva. A feleségivē összeveszōtt, utána mögverte, de ēverte a külsō vendēgōt is. Kívūl Pétör fekūdtt a szalmán. Azt mondta Jézusnak, hogy cseréljenek helyet. A gazda möggondolta magát. Mondogatta, hogy majd ad ű a belsō ven-

dégnek is. A belsőt is mögverte. Így aztán mögén Péter járt rosszú. /Algyó/⁴

A z ö r d ö g m ö g a k a n á s z

A kanász a gyöpn legeltetött. Odamönt az ördög, mög-szólította:

- Tied ez a csürhe, hé?

- Nem, én csak kanász vagyok.

- Hát akkó jó vóna, ha munk' eggyütt kereskönnénk, mē tē mégis jobban értő hozzá, mint én. Itt van egy zsák péz, mönyünk el a vásárba.

Az ördög a vásárba rengeteg disznót vött, a szögény kanász csak hét sovány, betegös malacot. Azután közös akolba csukták űket össze.

Másnap az ördög kérdözte a kanászt: most hogy választják ki az akolbú űket? Én nem jegyöztem mög eggyet sē. Hát tē?

- Én mindēggyiknek a farkán csavartam eggyet, ez az enyüm.

Mikó válogatásra került a sor, az ördögé lött a hét rossz disznó, a többi pedig mind a kanászé. Így a kanász gazdag lött, az ördög pedig észögényödött.

Most az ördög a többi ördöggē eggy éccaka bevetött egy hatalmas darab földet búzává. Mikor a búza mögért, az ördög azt mondta a kanásznak:

- Válassz! Melyik köll: a fölseje vagy az alja a gabonának?

- Neköm csak annyi kō, amit emarkolok a tetejibū:

Ennek az ördög mögörült, hogy mögmarad neki a nagyobb rész. Úgy is történt. Az ördög csak később gyütt rá, hogy mögén veszítött.

A másik évbe hajmát vetöttek. Most mög az ördög választott: ami a földön fölül van, az az üvé. Így aztán az üvé lött a hajma szára.

Az ördög észövényödött, a kanász pedig möggazdagodott. Mán egy zsák péze vót. Ekkó így szólt az ördög: ha mán a pézömet évesztöttem, most vereködjünk mög! Aki győz, azé lögyön a péz. A kanász ebbe is belemönt.

Másnap az ördög mán korán röggel a kanász gunyhója elé vitetött egy hatalmas vas durungot, hogy majd avvā veri agyon a kanászt. Be is szólt neki: keljön fö, vereködjenek mög. A kanásznak vót egy botja vassal a végén, avvā mönt az ördög elé.

Még az ördög a nagy vasat emelgette, addig a kanász a bottā beverte az ördög fejit, úgyhogy jajgatva menekült.

A kanász így gazdag embör lött. Tán még máig is él, ha mög nem halt. /Algyó/⁵

A s á n d o r m a j o r i d o m b

Nem messze a falutú van egy kis part, azon a Sándor-major. A földjinek olyan ragadós a sara, mint a kovász.

Valamikó nem vót itt domb. Egy szögény embör lakott itt a feleségivē, mög tizenhárom gyerökivē. Az embör emönt munkát keresni, az asszony pedig hozzáfogott a kinyér-sütéshön. Mikó a teknyőbe mögtötte a kovászt, kopogtak az ajtón. Az asszony kinyitotta. Két vándor vót, önnivalót kértek.

Az asszony panaszkodott, hogy nincsen sēmmitje, csak az a kovász, amibű majd a kinyeret süti. Tött is mingyá a kemőncébe belüle. Alighogy betötte, nagy kinyér kereködött belüle. Alig birta kivönni. Adott a vendégöknek is, akik mögköszönték, de aztán el is búcsúztak.

Az asszony újra tött be kovászt, de az mögén úgy mögnyölt, hogy csak nagynehezen fért ki a kemőnce szájján.

Mögtudta ezt egy gazdag, de írígy asszony is. Ő is mögpróbálta, de neki nem nyölt mög a kinyere. Mögharagudott, mérgibe éjjē fögyútotta a szögényembör hajlékát, de mög-

járta. Mikó a tűz a teknyőt is elégette, kifolyt belüle a kovász. Folyt, folyt, maga alá temetött mindönt, a gazdag asszonnyal égyűtt.

A régi öregök emlöggették, hogy az mos sē föld, hanem kovász, a szögény asszony kovássza. /Kiszombor/⁶

A z   ë g y   n a p o s   I s t e n

Mikó még az Úr Jézus mög Szent Pétör a földön járt, egy hosszú országúton möntek végig.

Hát ahogy mönnek, möndögélnek, Pétör lát egy sánta embört, az égyik lába nem vót mög. Mondja Pétör az Úr-nak: nézd Mestör, ennek az embörnek nincs lába. Csakugyan nincs - mondta az Úr.

- Nem jó van ez így - felelte Pétör.

- Hát mán akárhogy van Pétör, ez mán így van.

Mönnek tovább. Mögén lát Pétör égy embört, annak mög nem vót keze.

- Nézd Uram, ennek az embörnek mög keze nincs.

- Csakugyan nincs - mondta Jézus.

- Hát csak nem jó van ez így, Uram!

Csak mönnek tovább. Mikó beérnek a faluba, Pétör lát égy embört, annak mög szömevilága nem vót, úgy tapogatódzott a fal mellett.

- Ennye Uram, hát hogy van ez a világ teremtve? Az égyik embörnek lába, a másiknak keze, a harmadiknak mög szöme nincs. Nem jó van ez így.

- Hát Pétör, ez mán akármit csinálunk, így van.

Ahogy így beszélgetnek, Pétör rívást hallott.

- Nézz be - mondta az Úr.

Ahogy Pétör benézött a sövényön, hát látja, hogy az udvar közepin kukoricahajon nyög egy szögény embör. Körü-

lötte gyerökök rínak: adj kinyeret apánk, mē möghalunk éhön. Az apa csak azt nyögte: nincs, nincs.

- Anye Uram, hát hogy van ez a világ teremtvé? E-hun ni, itt mög éhön halnak.

- Így van ez Pétör - felelte az Úr.

- Csak egy napig löhetnék Isten, majd röndöt csinálnék én!

- Jó van Pétör, hát hónap tē löszöl az Isten, de csak egy napig.

- Jó van Uram, ölég lösz neköm egy nap is.

Ahogy kiérték a falu szélire, egy asszony nyitotta ki a kaput. Sok bárányt engedött ki, hajtotta őket a legelőre. Kérdözi Pétör túlle:

- Egymagad vigyázol erre a sok bárányra?

- Nem vigyázok én - mondta az asszony -, majd vigyáz az Isten.

Pétör möghökkent, kérdözte az asszonyt:

- Hónap is kihajtod?

- Ki én - mondta neki az asszony.

- Szóvā hát én löszök az Isten hónap?

- Ügön - mondta az Úr. Hónap, mikó tē fölébredsz, egyűssz erre a nagy rétre, itt lössz a trónod föllállítva, innét kormányozhatod a világot.

Hát másnap röggē, mikó Pétör főkelt, mán szép aranyos ruha vót rajta. Emönt a nagy rétre, beleült az aranyos trónusba. Csakugyan hajtotta az asszony a bárányokat. Mögén kérdözte Pétör túlle, hogy ki vigyáz rájuk: majd a Jó Isten! Hát akkó neköm kö rájuk vigyázni, mē ma én vagyok az Isten - gondolta magában Pétör. Ahogy az asszony emönt, Pétör átváltoztatta az aranypácáját ustornak, aztán úgy vigyázott a bárányokra.

Éccö csak nagy orditássā gyűttek a farkasok. A bárányok ahányan vótak, annyifelé szaladtak. Pétör utánuk. Szaladtak högyön-vögyön, tüksön-bokron.

Este felé Pétör csak azt vöszí észre, hogy a bárányok mögállnak, otthon vótak újra. Pétör pedig ott állott rongyosan, éhössen, vérössen. A bárányok bemöntenek a kapun. Pétör mögfordult, az Úr Jézus állott a háta mögött. Pétör rínni kezdött, aszonta:

- Kormányozd csak tē Uram a világot! /Kiszombor/⁷

J é z u s   m ö g   a   s z ö g é n y   a s s z o n y

Vót éccör egy szögény asszony. Ott vót a falu szélin a gunyhója. Tél vót. Nagyon fázott, tüzelője nem vót. É-mönt hát az erdőbe rőzsét szönni, de a nagy hóba nagyon keveset tanált. Azé keresgélt ére is, ára is.

Amint így barangolt az erdőbe, nagyon mögéhözött. Hallja ám, hogy messzirű farkasok gyűnnek, nagyon ordítanak. Imádkozni kezdött. Amikó möglátta a farkasokat, ijedtibe évágódott a havon.

Mikor aztán kinyitotta a szömit, hát látja, hogy nem a farkasok marcingolják, hanem mindenfelől bárányok mekögtek felé, Krisztus Urunk mög ott állt köztük. Odaszólt neki:

- Te szögény asszony, az Úristen möghallotta az imád-ságodat. Mönj haza a hajlékodbá.

Az asszony főkelt, körülnézött, de akkó mán sē a bárányokat, sē az Úrjézust nem látta sēhun.

Mikó hazamönt, a szobájába jó melegöt talált. A kandallóba égött a tűz, az asztalon mög mög vót terítve a jó meleg étel. /Kiszombor/⁸

A   s z ö g é n y   e m b ö r   m ö g   a z
ö r d ö g

Vót éccör egy szögény embör. Annak vót egy nagyon ko-

misz, mögátalkodott felesége, aki mindég másképp cselekedött, mint ahogy éppen köllött vóna.

Éppen aratás ideje vót, a szögény embör aratni mönt. Röggē mögmondta a feleséginek, hogy ebéd nem köll. Tudta, hogy csak úgy lössz ebédje. Az asszony déli harangszóra csakugyan mindég ott vót az étellē. Így mönt ez hetekig, még csak lē nem vágta a szögény embör a búzát.

Mikó mán itt lēaratott, máshun is fogott még búzát, hogy majd a télön lögyön kinyér a házná. Itt az új föld mellett vót egy kútkopolya, amit benyótt a fű. A szögény embör ezt nem tudta. A subáját éppen odaterítötte lē.

Mikó gyütt a felesége, szép fehér ruha vót rajta. Mondja neki a szögény embör.:

- Te asszony, rá nē ülj a subámra!

Ezt csak azē mondta, hogy az asszony nē keverje öszsze a ruháját. A mönyecske visszavágott:

- Azē is ráülök.

Rá is ült, de abba a szömpillantásba subástú, mindönöstű beleesött a kútkopolyába.

A szögény embör észre sē vötte a dógot. Csak akkó nézött föld, mikó sívalkodást hallott, de ez nem az asszony hangja vót. A visítás még erősebb lött. A szögény embör a hang felé mönt. Odaért a kúthon, de majd hanyatt vágódott. A kútbul äggy ördög igyeközött menekülni, hátán a szögény embör subájával. A szögény embör kíségitötte az ördögöt.

- Jó tét helyibe jót várj - mondta az ördög. Mönj el az urasághon, fogd föld a búzát mind, ami még nincs lēaratva. Azután majd éjjel eredj ki a búzába, fújjá bele majd ebbe a sípba.

Az ördög äggy aranysípot adott neki.

- En majd akkor ott löszök, segítök neköd aratni. Tudod-ē hogy nagy szíveességöt tötté velem avvä, hogy kihúztál a kútbú? Mán több mint ezör éve vagyok a kútba. Sok asszonyt csábítottam oda, de most az äccó én jártam mög, mer

ez a kögyetlen asszony össze-visszakarmolt. Evvel el is tűnt.

Most a szögény embör az uraságná főfogott mindön búzát. A bérösök kinevették: ugyan mit akar ez mán mögén? Úgy äggyeztek, hogy a bér a búza harmada lössz.

Kimönt hát éjjel a földre, mögfútta a sípot. Äccörre ezör mög ezör apró ördög gyütt, vállán nagy kaszákkal. Gyütt a főördög is. A kis ördögök nekifogtak kaszálni, haladtak is gyorsan. Röggelre mind lë vót aratva. A szögény embör komenciója annyi lött, hogy a sok kis ördög alig bírta é-hordani. Gazdag embör lött belüle.

Eddig vót, möddig vót, a mesének vége vót. /Kiszombor/⁹

A k a t o n a m ö g a c i g á n y

Valamikor a katona mög a cigány vändorolt ägymässä. A katona äggy acskó pézt tanált az úton. A cigány kérte, hogy osztozzanak mög rajta. A katona ráállott. Azt mondta, azé lögyön a péz, aki nagyobbbat tud hazunni, a másik mög nem hiszi é.

A cigány kezdte. Olyan teje vót az apja teheninek, hogy akkora vajat köpültek belüle, mint ägy malomkú. A katona é-hitte.

Most a katona hazudott. Az ű apjának olyan kancalova vót, hogy äggyik esztendöbe csikót, a másikba cigányt el-lött. A cigány mérögbe gurult: hazudsz, nem igaz!

Így aztán a katonáé lött a péz. /Újkigyós/¹⁰

A p a p m ö g a k e r t é s z

Äccör ägy pap kint a piacon kertészt keresött magának. Gyütt is valaki, aki el akart szegönni hozzá. A pap három kérdést

adott fő neki.

- Szeret-é dőgozni?
- Nézze mög a kezemet, csupa kérög.
- Ősmeri-é a Csillagot?¹¹
- Csak kívülrű, nem vótam benne.

A papnak tetszeni kezdött a kertész. Még äggyet kérdözött tülle:

- Lop-e?

Az embör most azt felelte neki, ha olyan kertészt akar találni, aki nem lop, akkor inkább fogadja mög Nepomuki Szent Jánost. Ott áll az is a térön. /Újkígyós/¹²

J E G Y Z E T E K

- 1 Bálint Sándor följegyzése: 1928. Elmondotta Kéri Julis /sz. 18617.
- 2 Bálint Sándor följegyzése: 1928. Elmondotta Kéri Julis.
- 3 Bálint Sándor följegyzése: 1928. Elmondotta Kéri Julis. A rejtvényhez vö. KÁLMÁNY LAJOS: *Szeged népe /Temesköz népköltészeté/* II. k. Arad, 1882. 156-157. lapon olvasható találgatós verset és magyarázatot.
- 4 Bálint András gyűjtése: 1932.
- 5 Barna Dezső gyűjtése: 1936.
- 6 Barna Mihály gyűjtése: 1938.
- 7 Barna Mihály gyűjtése: 1938.
- 8 Barna Mihály gyűjtése: 1938.
- 9 Barna Mihály gyűjtése: 1938.
- 10 Bálint Sándor följegyzése: 1959. XI. 15. Elmondotta Csatlós Imre /sz. 1669/ földműves
- 11 A szegedi Csillagbörtönre gondol.
- 12 Bálint Sándor följegyzése: 1959. XI. 15. Elmondotta Csatlós Imre földműves.

AUS DEN EPISCHEN ÜBERLIEFERUNGEN DER WETEREN
UMGEBUNG VON SZEGED

von

Sándor Bálint

Die Publikation enthält 11 Volkserzählungen in Prosa. Fünf von diesen wurden vom Prof. Sándor Bálint und sechs von seinen Studenten in den 20-er und 30-er Jahren unseres Jahrhunderts aufgezeichnet. Die märchenhaften, anekdotischen Geschichten und Christus-Legenden stammen aus Szeged und aus den in seiner Umgebung liegenden Dörfern. Das sind Geschichten, die das pfiffige Mädchen /Rätselaufgabe/, den schlagfertigen Soldaten /Rätsellösung/, die Parabeln Christi /der heilige Petrus erweist sich als töricht/ und die Enthüllung der Habgier darstellen. Auch der kluge Bauer kommt vor, der den Teufel übertölpelt.

Diese Erzählungen knüpfen sich zum Teil an die früheren Veröffentlichungen des Autors und an das in der zweiten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts in Szeged und in seiner Umgebung durchgeführte Märchensammeln von Lajos Kálmány.